

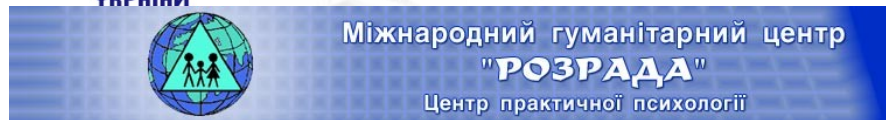
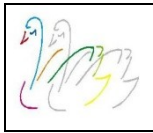
26 березня 2012 року

Україна
Доповідь, представлена до Універсального періодичного
огляду Організації Об'єднаних Націй

Чотирнадцята сесія Ради з прав людини ООН з
Універсального періодичного огляду (другий цикл)

2012

Коаліція громадських організацій:

- **Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна»,** Київ, 03062, проспект Перемоги, 71/2, +38-044-205-36-94, e-mail: info@la-strada.org.ua, <http://www.la-strada.org.ua>
- **Інформаційно-консультаційний жіночий центр,** Київ, 04053, вул. Артема, 40/5; +380-50-424-37-71, <http://www.empedu.org.ua>
- **Міжнародна громадська організація «Школа Рівних Можливостей»,** Київ, 02068, вул. Драгоманова, 31 Б, к.205, +380-50-184-92-92, e-mail: gender@ukr.net, <http://www.gender-ua.org>
- **Всеукраїнська громадська організація «Жіночий консорціум України»,** Київ, 01001, вул. Костьольна 10, офіс 28, +38-044-592-68-54, <http://www.wcu-network.org.ua>
- **Всеукраїнська громадська організація «Центр - Розвиток демократії»,** Київ, 01133, вул. Мечнікова, 16 кв. 5, +38-044-419-00-01, e-mail: debate@cent.kiev.ua, lamakh@ukr.net
- **Всеукраїнська громадська організація «Центр «Розрада»,** Київ, 01004, вул. Антоновича, 4/2, +38-044-289-71-32, e-mail: rozrada@i.ua, <http://www.rozrada.kiev.ua>
- **«Луганський обласний центр роботи з жінками»,** Луганськ, 91016, пл. Героїв ВВВ 9, к.105, +38-0642-35-20-39, e-mail: lwc@mail.ru

Доповідь підготовлена коаліцією громадських організацій, які мають багаторічний досвід діяльності на національному та міжнародному рівнях у сфері прав людини, просування гендерної рівності, захисту прав жінок та дітей, запобігання насильству в сім'ї, протидії торгівлі людьми, а також досвід здійснення моніторингу державної політики у зазначених звітом темах. Організації, що підготували доповідь, співпрацюють між собою та з іншими організаціями громадянського суспільства із зазначених тем, є членами міжнародних та національних мереж таких як “Стоп насильству!”, “Гендерна стратегічна платформа” та інших.

Зміст доповіді

- 1. Загальний контекст**
- 2. Інституційні механізми**
- 3. Законодавчі ініціативи у сфері гендерної рівності або її заперечення**
- 4. Оскарження дискримінації**
- 5. Сексизм в інформаційному та медійному просторі**
- 6. Дискримінація жінок на ринку праці**
- 7. Порушення прав чоловіків**
- 8. Доступ до навчання та впровадження гендерної освіти**
- 9. Доступ до охорони здоров'я**
- 10. Проблеми сільських жінок**
- 11. Протидія насильству**
- 12. Протидія торгівлі людьми**
- 13. Рекомендації**

1. Загальний контекст

1. Для української влади гендерна проблематика, як частина гуманітарної та соціальної сфери, політики дотримання прав людини не є пріоритетною. Переважна більшість діяльності у сферах забезпечення гендерної рівності, протидії домашньому насильству, торгівлі людьми здійснюється за ініціативи або самими міжнародними чи громадськими організаціями.

2. Під час головування України в Комітеті Міністрів Ради Європи (травень-листопад 2011 р.), основними темами головування були обрані захист прав дитини та прав жінок, хоча це не знайшло свого відображення у реальній політиці на національному рівні. 23 червня 2011 р. у Страсбурзі під час засідання Комітету із рівних можливостей жінок і чоловіків ПАРЕ відбулися спеціальні слухання, присвячені стану дотримання прав жінок в Україні. У 2010 р. Україна прозвітувала про виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (шоста та сьома об'єднана доповідь). Того ж року наша країна отримала заключні зауваження та рекомендації для виконання зобов'язань по Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. У 2012 році Україна повинна подати державний звіт про прогрес виконання пунктів заключних рекомендацій №№ 31 та 33.

3. 25 вересня 2010 р. Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. 7 листопада 2011 р. Україна підписала Конвенцію Ради Європи по боротьбі із насильством щодо жінок та насильством у сім'ї.

2. Інституційні механізми

4. Проблема державного управління 2010-2011 рр. полягала у руйнуванні внаслідок адміністративної реформи інституційного механізму впровадження гендерної рівності, протидії домашньому насильству, торгівлі людьми. А саме Указ Президента від 9.12.2010 р. № 1085/2010¹ ліквідував Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, яке було центральним уповноваженим органом виконавчої влади у зазначених сферах. Указом Президента від 6.04.2011 р. № 389/2011 ці функції частково передані Міністерству соціальної політики. З 1.11.2011 р. в ньому почав діяти Департамент сімейної політики. У січні 2012 р. Постановою Кабміну зазначене Міністерство було визначено координатором у сфері протидії торгівлі людьми. Протягом 2011 р. не було уповноваженого органу центральної влади щодо протидії торгівлі людьми.

5. Відсутність чіткої владної вертикалі негативно відобразилась на діяльності державних структур на місцевому рівні й призвела до мінімізації діяльності у цій сфері. Існує серйозна загроза ліквідації матеріальної бази, втрати людського потенціалу у зв'язку з адміністративною реформою. Однією із загроз для жінок та дівчат є проведення адміністративної реформи на місцевому рівні внаслідок чого соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді можуть бути переформовані у нові структури. Так, може бути ліквідована вся система допомоги особі, яка зазнала насильства.

6. Є чимало прикладів нелогічних управлінських рішень у зазначеній сфері, що впливають на якість політики. Серед них - доручення Прем'єр-міністра від 7 грудня 2011 р. Міністерству освіти і науки, молоді та спорту розробити Державну програму підтримки сім'ї, у той час як відповідальним за розвиток сімейної політики є Міністерство соціальної політики. Діяльність у сфері протидії торгівлі людьми в рамках виконання Угоди між Україною та США доручена Міністерству освіти і науки, молоді та спорту, хоча у нього не визначений цей напрям у функціональних обов'язках і немає мережі закладів. За свідченням незалежних експертів Угода не виконується.

7. У 2011 р. – на початку 2012 р. не були затверджені розроблені в 2010 р. Державні програми впровадження гендерної рівності, підтримки сім'ї та протидії торгівлі людьми на 2011-2015 рр.

¹ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>

8. У 2010 р. запроваджена посада радника Прем'єр-міністра України з гендерних питань. Положення про Радника з гендерних питань та інформація про його діяльність відсутні. Запровадження такої посади є позитивним кроком, однак в умовах, коли радник не має можливості обговорювати питання з керівником та працювати з його командою для втілення гендерної політики, існування такої посади є суто формальним, позбавленим реального змісту й лише вводить в оману українську та міжнародну громадськість.

9. Створення в 2010 році посади представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань недискримінації надало можливість підготувати відповідний розділ у щорічній доповіді Уповноваженого в 2012 р з гендерних питань.

10. Координація роботи у сфері гендерної політики, протидії домашньому насильству та торгівлі людьми здійснювалась через Міжвідомчу координаційну раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми, створеної в 2007 р. Вона критикувалася за низьку ефективність, у т.ч. через поєднання великої кількості питань та відсутність конкретних кроків з реагування. За обставин закінчення дії державних програм зазначеними темами у 2011-2012 роках ця рада не працювала.

11. Кошти, що виділялись на заходи з гендерної політики на національному та місцевому рівнях, були незначними та не забезпечували впровадження ефективної політики. Так, наприклад, у 2008 р. суми коливались від 12 тис. грн. (прибл. 1 200 євро) до 350 тис. грн. (прибл. 35 000 євро) на рік. У переважній більшості областей ця сума не дотягувала до 50 тис. грн. (5 000 євро).

12. Робота громадських рад при Мінсоцполітики, Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту носять більш декларативний і не публічний характер, не є відкритими для співпраці з організаціями громадянського суспільства, які працюють за темами соціального спрямування, в освітній і просвітницькій сфері.

13. Більшість правових актів соціального характеру приймається без громадського обговорення, що суперечить вимогам національного законодавства.

14. Проблемою комунікації з органами державної влади є факти не реагування на дискримінацію за ознакою статі (на листи та звернення) від громадських організацій або приватних осіб, всупереч законів «Про доступ до публічної інформації» та «Про звернення громадян», як приклад, ненадання протоколів та рішень засідань Експертної Ради із розгляду скарг на дискримінацію за ознакою статі.

15. На рівні держави відсутній механізм соціального замовлення та надання послуг різним категоріям населення, що робить сферу соціальних послуг не дієвою й малодоступною.

16. Реакцією громадянського суспільства на кризову ситуацію у сфері утвердження гендерної рівності стало створення у 2011 р. Громадянського форуму «За гендерну рівність!», який має стати фундаментом гендерного реформування суспільства, а також Гендерної стратегічної платформи, як відкритого форуму для обговорення перспектив розвитку гендерної політики в Україні.

3. Законодавчі ініціативи у сфері гендерної рівності або її заперечення

17. У Верховній Раді зареєстрований законопроект «Про внесення змін до деяких законів України (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері праці)», реєстр. № 8487 від 12.05.2011 р, внесений народними депутатами О.Б.Шевчуком, Я.М.Сухим. Ним пропонується, зокрема, квотування при виборах до Верховної Ради та органи місцевого самоврядування, а також приведення визначення дискримінації у відповідності до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Проте його не було розглянуто парламентом.

18. Народні депутати М. Томенко та О. Бондаренко (фракція БЮТ) у 2007 р. зареєстрували законопроект №1232 «Щодо забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі»², яким пропонувалося включення до кожної п'ятірки у

² http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=31114.

виборчих списках кандидатів обох статей. За результатами голосування парламентською більшістю 9 лютого 2010 р. цей законопроект було відхилено та знято з розгляду.

19. Проект закону «Про державну службу» (ст.42) передбачає звільнення державного службовця у разі «нез'явлення на службі протягом більш як 60 календарних днів поспіль або більш як 100 календарних днів протягом року внаслідок тимчасової непрацездатності (без урахування часу відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами)». Зазначене положення є виявом непрямой дискримінації, бо більше стосується жінок, які традиційно опікуються дітьми, та непрацездатними³.

20. Прийнятий у 2011 році новий Податковий кодекс негативно вплинув на жінок-підприємницького малого та середнього бізнесу або працюючих за контрактом, позбавивши їх та їхні сім'ї частини доходів або повністю примусив їх припинити підприємницьку діяльність.

21. Проект Трудового кодексу є дискримінаційним по відношенню до жінок та одиноких татусів у частині умов праці (як приклад статті 118, 286, 288 (не захищає вагітних жінок, одиноких татусів, які виховують дітей від звільнення, не враховують положень Конвенції МОП 156 про трудящих із сімейними обов'язками).

22. Пенсійна реформа (2011 р.) за своєю суттю є намаганням вирішити проблеми пенсійного забезпечення за рахунок жінок без урахування подвійного навантаження, розриву в заробітній платі з чоловіками та без відмови від пільгових надвисоких пенсій певним категоріям державних чиновників, наявність яких порушує принципи соціальної справедливості та адекватності пенсійного забезпечення.

23. Проект Кримінально-виконавчого кодексу містить положення, що є гендерно незбалансованими⁴, наприклад положення статті 141 Кодексу. Діти засуджених жінок можуть передаватися їх родичам за згодою матері (ч.5). Статтею 5 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок визначено, що Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів з метою забезпечити, щоб сімейне виховання включало правильне розуміння материнства як соціальної функції і визначення загальної відповідальності чоловіків і жінок за виховання та розвиток своїх дітей за умови, що в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу. Поряд з цим відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. У зв'язку з цим частина п'ята статті 141 Кодексу потребує внесення змін у частині отримання згоди батька на передачу дитини родичам.

24. Наказ № 155 (2010 р.) Кабінету Міністрів України «Про затвердження рекомендацій щодо зовнішнього вигляду (дрес-коду) працівників Секретаріату Кабінету Міністрів України»⁵ є гендерно-дискримінаційним і таким, що порушує право на приватне життя. Його зміст суперечить ст. 8 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ст. 1 Протоколу № 12 до цієї Конвенції та ст. 5 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Він залишається чинним.

4. Оскарження дискримінації

25. У державі не створена система оскарження фактів дискримінації за ознакою статі. Проведення Уповноваженого з прав людини у справах про порушення прав жінок, засвідчили недосконалість законодавства, нехтування у багатьох випадках роботодавцями нормами трудового законодавства щодо забезпечення гарантій зайнятості для осіб з сімейними обов'язками, низький рівень обізнаності керівників органів управління, підприємств, установ та організацій, командирів військових формувань.

26. За чотири місяці 2011 р. до Омбудсмана надійшло близько 10 000 письмових звернень, з яких 5,1 тисяч – від жінок, що надіслали 8,7 тис. повідомлень про порушення прав людини. Найчастіше, порівняно з чоловіками, жінки звертаються за

³ За словами народного депутата, Голови Конфедерації вільних профспілок України Михайла Волинця

⁴ Див. Висновок гендерно - правової експертизи Кримінально-виконавчого кодексу України, введеного в дію з 1 січня 2004 року Законом України від 11 липня 2003 року № 1129-IV, <http://www.minjust.gov.ua/0/39248>

⁵ <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/newsnpd>.

захистом рівності економічних прав, права на свободу світогляду та віросповідання, а також прав дитини.

27. Наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту № 4374 від 16.12.2009 р. створено Експертну раду з питань недопущення всіх форм дискримінації за ознакою статі. Вона провела декілька засідань, але в 2011 р. збиралася лише один раз. 2011 р. - 2012 р. рада не працює.

28. Спроби вирішити питання протидії гендерній дискримінації у судовому порядку показали відсутність реальних механізмів та доступу до справедливого суду. Як приклад, подання до суду на висловлювання прем'єр-міністра пана Азарова щодо дискримінаційних висловлювань, скарги суд не задовольнив.

29. За результатами розгляду позову «Ла Страда – Україна» до Кабінету Міністрів України та МВС України, поданого в порядку адміністративного судочинства, з приводу дискримінаційних для жінок правил вступу до ВНЗ МВС України та гендерно дискримінаційного експерименту, Адміністративний суд м. Києва не виявив фактів дискримінації за ознакою статі. Проблемою є відсутність досвіду успішних судових практик щодо подібних справ, не використання суддями міжнародних договорів, ратифікованих Україною.

30. З 2010 р. реальною стала загроза втручання церкви та її протистояння реалізації державної гендерної політики. Релігійні організації проводять антигендерні виступи, доносячи думку, що гендерна рівність та ювенальна юстиція призводить до руйнування сім'ї. Депутати Верховної ради підтримують подібну позицію церковних діячів. У Верховній Раді України зареєстрований законопроект № 10170 від 12 березня 2012 р. щодо заборони штучного переривання вагітності (абортів). Вагітних та неповнолітніх, які палять або вживають алкоголь, пропонують обкладати штрафами (законопроект №10210 від 15.03.2012).

5. Сексизм в інформаційному та медійному просторі

31. Протягом 2010-2011 рр. зафіксована низка сексистських та дискримінаційних висловів вищих керівників держави – Президента, Прем'єр-Міністра, Голови Верховної Ради та інших керівних осіб.

32. Моніторинг ЗМІ та рекламної продукції свідчить, що медійний та рекламний простір переповнені сексистськими та гендернодискримінаційними образами, що порушує права людини й призводить до відтворення та поглиблення негативних гендерних стереотипів. Сексизм у ЗМІ підсилює існування таких проблем як сексуальна експлуатація, торгівля людьми та дискримінація жінок в сфері праці.

33. У законодавстві в сфері ЗМІ та реклами, немає норми, спрямованої на недозволеність відтворення гендерних стереотипів та сексизму. Позитивним кроком на шляху до вирішення цієї проблеми стало підписання Стандартів недискримінаційної реклами за ознакою статі найбільш впливовими представниками рекламної індустрії 30.09.2011 р.

6. Дискримінація жінок на ринку праці

34. Різниця в заробітній платі жінок і чоловіків за працю рівної цінності складає більше 25 % на користь останніх⁶. У березні 2012 р. Міністерство соціальної політики оприлюднило цифри про різницю на рівні 8 %⁷, що потребує додаткового вивчення.

35. Гендерно-стереотипні ставлення унормовані в інформаційних матеріалах з опису професій (ІМОП), які пропонуються усіма державними центрами зайнятості. Роботодавці підкреслюють бажану стать працівника в оголошеннях про вакансії та використовують інформацію про сімейні обставини, яку вони вимагають, аби відмовити жінкам у роботі.

⁶ Про це заявив координатор системи ООН в Україні Олів'є Адам у ході круглого столу з нагоди Міжнародного жіночого дня на тему: «Гендер і кар'єра».

⁷ http://www.wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/news/Ukrainsk_cholovki_zaroblajut_na_chvert_blshe_nzh_zhnki

Зокрема, дискримінації при прийомі на роботу зазнають незаміжні жінки, жінки з малими дітьми і жінки, віком понад 40 років. Законодавство забороняє жінкам обіймати певні посади та виконувати певну роботу. Такі заходи мали на меті захистити жінок від важких та небезпечних умов праці. Кількість цих обмежень перевищує прийняті міжнародні норми регулювання праці жінок, а визначені українським законодавством інструменти захисту жінок базуються на необ'єктивних критеріях, що суперечать принципам гендерної рівності, справляючи дискримінаційний ефект на жінок, знижуючи їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

36. Вимушене перебування в декретних відпустках у ситуації нерозвинутої інфраструктури дитячих садків та інших закладів для дітей при мізерних виплатах на дитину призводить до дискваліфікації жінок, зменшення їхньої конкурентоспроможності та втрати орієнтації на ринку праці, незнанню та нерозумінню своїх трудових та соціальних прав, як наслідок, влаштування на робочі місця нижчого рівня, з нижчою оплатою праці, ніж до декретної відпустки.

37. У більшості в малому та середньому бізнесі саме жінки страждають від дискримінації, а саме, працюючи як найнятий персонал, не мають трудових книжок, з ними не підписані контракти або трудові угоди, так як власники не бажають платити податки з їхніх зарплат, соціальних виплат та відпусток тощо. Це пов'язано з тим, що саме жінки у більшості беруть відпустки, лікарняні по догляду за дітьми, хворими тощо. Наслідок - відсутність трудового стажу, виплат лікарняних, щорічних відпусток та інших видів соціального захисту.

38. Спостерігається відсутність організованої та системної протидії сексуальним домаганням щодо жінок у сфері праці (замовчування випадків, перепони у розгляді справ у судовому порядку тощо).

39. Ст. 24 Конституції та стаття 2-1 Кодексу законів про працю гарантує рівність трудових прав, у т. ч. за ознакою статі, однак, на практиці вони постійно порушуються. Під час рейду інспекторів Державної інспекції України з питань праці, проведеного 10.02.2012 р. (перевірка 2,5 тис. підприємств), було виявлено у сфері прав працюючих жінок і чоловіків понад 900 порушень - невчасні виплати відпускних з догляду за дитиною, залучення вагітних та матерів дітей до трьох років до виконання заборонених законом видів робіт, не виплата лікарняних тощо. Хоча за останні роки зросла кількість судових справ за позовами до роботодавців і збільшилася чисельність судових рішень у трудових спорах, винесених на користь позивачів⁸, залишається багато випадків порушення прав жінок на працю.

40. Представленість жінок на вищих щаблях влади та посадах, на яких приймаються рішення залишається дуже низькою. Серед членів Уряду, лише одна жінка, як голів обласних державних адміністрацій протягом 2010-2012 рр. - немає жодної жінки. Низьким залишився відсоток жінок серед народних депутатів (7,4 %), в обласних та районних радах відсоток вищий – 12 та 23 відповідно⁹. Разом з тим, проект нового виборчого закону не містить положень про гендерне квотування. Відсутні офіційні дані щодо кількісних та якісних показників чисельності жінок у міжнародних делегаціях та представництвах України в інших країнах.

7. Порушення прав чоловіків

41. Порушуються права чоловіків, які самостійно виховують дітей. Патерналісько орієнтоване українське законодавство у сфері захисту материнства призводить до того, що чоловіки, які мають дітей, або самостійно виховують їх без жінок, дискриміновані порівняно з жінками, які самостійно виховують дітей. До таких висновків спонукає гендерний аналіз низки законів, в тому числі, Законів України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та

⁸ Як свідчать дані Судової асоціації України «Фундація сприяння правосуддю».

⁹ Жінки в партії «УДАР Віталія Кличка»: портрет, потенціал, очікування. Витяг зі звіту за результатами соціологічного дослідження

«Про відпустки»¹⁰. Ст. 3 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» класифікує види допомоги, серед яких є «допомога на дітей одиноким матерям». Дискримінаційною є й назва розділу цього Закону – «Допомога на дітей одиноким матерям».

42. Дискримінаційні норми містить Закон «Про відпустки». Згідно зі ст. 19 лише жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину-інваліда, або яка усиновила дитину, батьку, який виховує дитину без матері (зокрема, у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла дитину під опіку, надається щорічна додаткова оплачувана відпустка тривалістю 7 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів (ст. 73 КЗпП України). За наявності кількох підстав для надання цієї відпустки її загальна тривалість не може перевищувати 14 календарних днів. У відповідності з вітчизняним законодавством, жінці, яка виховує дитину-інваліда, дозволено на п'ять років раніше йти на пенсію. Чоловіки таких прав не мають.

43. В Україні встановлено День матері, проте на державному рівні не існує офіційного визнання офіційно Дня батька. Протягом останніх 10 років подання громадськості не підтримані урядом.

44. Рівні права чоловіків на виховання власних дітей систематично порушуються, зводяться в ситуації розлучення до зустрічей 3-4 години на тиждень. Практично відсутнім є узгоджений документ "Спільний план на виховання дитини".

45. Залишається високим рівень травматизму та смертності внаслідок отриманих травм під час виконання професійних обов'язків. Це, насамперед, стосується вугільних та металургійних підприємств, де чоловіки страждають частіше ніж жінки. Кодекс законів про працю України (1972 р.) не захищає працівників від наслідків травматизму, не забезпечує підвищення стандартів безпеки робочого місця та запровадження нових технологій більш безпечних для здоров'я працівників. Гендерно-правова експертиза Кодексу¹¹ виявила дискримінаційні положення ч. 3 ст. 33, ч. 4 ст. 51, ч. 1 ст. 55, ч. 1 ст. 56, ст.ст. 63, ст. 176, 177, ч. 1 ст. 182, ст. 182-1, 184, 185. У частині встановлення для жінок, які мають дітей, гарантій, які доцільно поширити також на чоловіків, які мають дітей, з метою надання їм однакових можливостей з жінками поєднувати виконання сімейних обов'язків з трудовою діяльністю та формування відповідального батьківства.

8. Доступ до навчання та впровадження гендерної освіти

46. Гендерна дискримінація жінок виявляється як в доступі до освіти, так і в наявності гендерних стереотипів у навчальних програмах та планах. 29 грудня 2010 р. Кабінетом Міністрів України затверджено Розпорядження № 2355-р «Про проведення експерименту з підготовки фахівців для МВС», яке обмежує право жінок на освіту у вищих системах МВС. Так, в 2011 році внаслідок цього експерименту за державним замовленням в ВНЗ МВС поступило 55 осіб жіночої статі, тоді як в 2010 р. таких було 810. Серед чоловіків цифри відповідно близько 1500 в 2011 р. та близько 3000 – в 2010.

47. Не існує державної системи підготовки фахівців з гендерної проблематики у системі ВНЗ. Унаслідок епізодичного включення гендерної тематики в державну начальну, середню та вищу освіту в освіті продовжують існувати різновекторні підходи, що гальмує процес впровадження ідей гендерної рівності у суспільстві. Є приклади, коли Міністерство освіти і науки рекомендує дискримінаційні тексти для вивчення в навчальних закладах¹².

48. Обмеженість у доступі жінок до навчання в системі професійно-технічних навчальних закладів за спеціальностями, які мають більший попит на ринку праці, пов'язані з використанням новітніх технологій, забезпечують більшу економічну незалежність /стабільність. Державні стандарти професійної освіти містять

¹⁰ Левченко К.Б. Методологічні підходи до здійснення гендерно-правової експертизи національного українського законодавства. - ПРООН, 2008.

¹¹ <http://www.minjust.gov.ua/0/33455>.

¹² О. М. Павліченко, Англійська мова. Підсумкові контрольні роботи.

стереотипний розподіл професійної освіти за „жіночими” та „чоловічими” спеціалізаціями, що відображається в дискримінації жінок при виборі професії, у подальшому працевлаштуванні. Спостерігається низький рівень працевлаштування жінок – випускниць професійно-технічних навчальних закладів.

49. Наказом Міністерства освіти і науки від 10.09.2009 р. № 839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» керівники навчальних закладів усіх рівнів зобов'язані забезпечити системну роботу щодо впровадження гендерних підходів у навчально-виховний процес. Фактично цю роботу здійснили НУО, які провели кілька тисяч тренінгів, створили Всеукраїнську мережу гендерних освітніх центрів ВНЗ, до якої увійшли близько 20 ВНЗ.

9. Доступ до охорони здоров'я

50. Масове закриття фельдшерсько-акушерських пунктів, лікарень у малих містах, сільській місцевості ускладнює і без того обмежений доступ жінок та дітей до відповідних медичних послуг. У більшості вони не мають достатньо коштів на транспорт та лікування, доступу для отримання якісних послуг. Місцеві органи влади не створюють достатніх умов для полегшення життя жінок, які живуть з ВІЛ/СНІД, а також працюючих в секс бізнесі. Вони відчувають подвійну дискримінацію.

51. Послуги у сфері репродуктивного здоров'я обмежені з приводу наявної стигматизації та дискримінації з боку медичного персоналу.

52. Гостро стоїть питання своєчасного обстеження та забезпечення препаратами для антиретровірусної профілактики вагітних у колоніях, низький рівень поінформованості вагітних з питань ВІЛ, що ускладнює формування прихильності до терапії, недостатній їхній психологічний супровід. Потребує вирішення питання підвищення мотивації персоналу щодо створення умов для виконання вагітними всіх заходів з профілактики передачі вірусу ВІЛ від матері до дитини, розширення використання кесарського розтину для таких жінок, які транспортуються з охороною в територіальні заклади охорони здоров'я для народження дитини.

53. Існує нагальна потреба розробки концепції збереження репродуктивного здоров'я у жінок репродуктивного віку, які відбувають покарання, формування у них мотивації до відповідальної репродуктивної поведінки, відповідального батьківства, збереження сімейних цінностей, профілактики соціального сирітства народжених ними дітей.

10. Проблеми сільських жінок

54. Обмежений доступ сільських жінок до ресурсів та користування ними: відсутність сучасних умов для цивілізованого побуту; важкі немеханізовані умови праці, обмежений доступ до навчання новим технологіям та неможливість придбати технічні засоби для ведення господарства, обмежений доступ до кредитів, до участі у прийнятті рішень, плануванні та контролюванні процесом створення та розвитку кооперативів.

55. Скорочення у селах та малих містах освітніх закладів, медичних установ призводить до обмеження освіти та охорони здоров'я дівчат в них.¹³

11. Протидія насильству

56. Існуючі офіційні дані не відображають реальний стан проблеми щодо гендерного насильства над жінками внаслідок недосконалої чинного законодавства.

57. Проблема протидії насильству в сім'ї є недоліки нормативно-правового забезпечення. До 2008 року державна статистика про стан насильства

¹³ Статистичний збірник. «Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги» 2011 рік. Статистичний збірник «Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України» 2011 рік, <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

в сім'ї була практично відсутня. З 2010 року з'явилась більш менш сегрегована статистика, яка відображає тільки показники насильства в сім'ї, але не поділяє данні за видами насильства.

58. Показники щодо вбивства жінок, дівчат або звалтування жінок, дівчат є в наявності, але їхня цифра не відображає реальної ситуації в суспільстві, так як дані збираються не за всіма показниками¹⁴.

59. Відсутні реальні правові механізми для захисту від дискримінації прав жертви насильства у судовому порядку. Моніторинг (2011 р.) виконання законодавства показав, що жертва не захищена від вчинення щодо неї/нього насильства в сім'ї, правопорушники не несуть адекватної відповідальності. Коло осіб, на яких поширюється дія законодавства з попередження насильства в сім'ї, окреслене через поняття «члени сім'ї», не відповідає сутності проблеми та міжнародним стандартам, робить неможливим на практиці захист осіб, які не підпадають під це поняття.

60. Законодавством не чітко визначені органи влади, відповідальні за попередження насильства в сім'ї (стаття 3 Закону «Про попередження насильства в сім'ї»), не згадуються органи та заклади освіти, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо

61. Звалтування в шлюбі не є додатковою кваліфікаційною ознакою і не розглядається як окремий злочин.

62. Формальний підхід до діяльності з протидії насильству в сім'ї виявляється на прикладі затвердженого 1 грудня 2010 р. Кабінетом Міністрів України плану заходів з проведення Загальнонаціональної кампанії «Стоп насильству!» на період до 2015 р., що не виконується та не фінансується.

63. Низька правова дисципліна та існуючі стереотипи призводять до того, що інструкції та внутрішні документи можуть мати на практиці верховенство над законами, а прийняті зміни до законів не доводяться до відома виконавців роками.

64. Відсутня система постійного навчання співробітників органів внутрішніх справ, суддів, соціальних працівників щодо чинних положень законодавства у сфері подолання насильства в сім'ї. 2011 р. Управління у справах молоді та спорту Закарпатської ОДА *продовжувало* винесення офіційних попереджень про неприпустимість виктимної поведінки після виключення цього положення із Закону в 2009 р.

65. Фактично відсутнє фінансування діяльності у сфері попередження гендерного насильства та насильства в сім'ї, надання допомоги потерпілим, що призводить до невиконання положень законодавства. Як результат – збільшення кількості скарг на бездіяльність та дії різних органів влади, які приходять, у тому числі на Національну «гарячу лінію» із запобігання насильству та захисту прав дитини. Протягом 2008 – 2011 рр. спостерігається щорічне зростання майже в два рази кількості звернень на Національну «гарячу лінію», що працює на базі центру «Ла Страда – Україна»: 2011 р. – понад 12 500, 2010 р. – понад 6 500, 2009 р. – близько 3 800 звернень.

66. Проблемою є відсутність або обмеження у доступі до соціальних послуг. Відповідно до Типового положення про центри соціально-психологічної допомоги, забезпечення тимчасового притулку можливе лише для осіб, вік яких не перевищує 35 років та для осіб (без укавання віку) з неповнолітніми дітьми, місце реєстрації яких знаходиться в межах регіону, в якому функціонує заклад. Ці питання стосуються й соціальних центрів матері та дитини¹⁵. Надання допомоги особам похилого віку до цього часу не забезпечене.

67. Не спрацьовують корекційні програми роботи з кривдниками, запроваджені законом з 2009 р. На них направляється дуже мала кількість осіб, серед яких

¹⁴ Статистичні дані Міністерства внутрішніх справ за 2010 рік

¹⁵ Обмеження в забезпеченні тимчасовим притулком зумовлюється необхідністю витрат на утримання закладів, що здійснюються за місцем реєстрації за рахунок коштів місцевого бюджету, передбачених для виконання програм, спрямованих на розв'язання проблем дітей, жінок та сім'ї.

тільки невеликий відсоток їх проходить - в 1-му півріччі 2011 р. спрямовано 2494 особи, пройшли -198 (протягом 2010 р. - 4965 осіб, з яких тільки 302 особи пройшли корекційні програми). У 10 областях корекційні програми не здійснювалися взагалі.

68. Закон «Про попередження насильства в сім'ї», не передбачає обов'язковості створення кризових центрів. Вони мають створюються місцевими державними адміністраціями за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади. Порядок визначення потреби регіону відсутній. Інформація про зроблене та дані по кількості закладів та жертв, яким була надана допомога уповноваженим органом влади з цього питання відсутня. Не у всіх регіонах України створені та діють кризові центри.

69. Моніторинг бази даних Єдиного державного реєстру судових рішень (2011 р.) свідчить, що судові справи про стягнення коштів з осіб, які вчинили насильство в сім'ї на відшкодування витрат на утримання жертв насильства в сім'ї у спеціалізованих установах для жертв насильства в сім'ї, відсутні.¹⁶ Більшість санкцій, які призначаються судами у випадках скоєння насильства в сім'ї є штрафами, що лягає подвійним тягарем на сім'ю. За статистикою МВС, за 6 місяців 2010 р. штрафи склали близько 82% усіх винесених вироків по статті 173-2 КУАП, а адміністративні арешти – близько 13 %.

70. У переважній більшості, при розгляді справ про злочини, пов'язані з насильством у сім'ї, що належать до категорії нетяжких та середньої тяжкості злочинів, суд звільняє обвинувачених від відбування покарання з випробуванням із застосуванням ст. 75 КК України («м'які» покарання). Суди рідко виносять окремі ухвали з метою звернення уваги соціальних служб або органів внутрішніх справ на сім'ю, з метою подальшого запобігання вчиненню насильства в сім'ї, вчинення більш тяжкого злочину, захисту прав жертв. У судовій практиці України майже немає прикладів покладення на засудженого, який систематично вживає алкоголь або наркотики, обов'язку згідно зі ст. 76 КК пройти курс лікування від алкоголізму або наркоманії в разі звільнення від покарання з випробуванням у порядку ст.75 КК України. Якщо особа, яка вчинила злочин, пов'язаний із насильством сім'ї, є хронічним алкоголіком або наркоманом, про що є підтверджуючі медичні документи, суд має право покласти на таку особу обов'язок пройти курс лікування від алкоголізму та наркоманії відповідно до ст. 75 КК України.

71. Кількість засуджених жінок у порівнянні з чоловіками є незначною. І хоча їхні потреби дуже відрізняються від потреб чоловіків, правила і регламенти жіночих виправних колоній практично не беруть цей факт до уваги. Хоча засуджені жінки (особливо матері) вважаються вразливою групою засуджених, кримінально-виконавча система досі не передбачає комплексних заходів для їхньої повної соціалізації. Суттєвим фактором з позицій ризику підвищення захворюваності соціально небезпечними хворобами є той факт, що використовується барачний тип утримання ув'язнених, коли в одному приміщенні утримуються до 100 осіб¹⁷.

12. Протидія торгівлі людьми

72. Продовжує існувати стереотип, що проблема торгівлі людьми є суто жіночою й означає примушування жінок до занять проституцією. Проте чоловіки також є жертвами цього злочину. Торгівля чоловіками може набувати таких форм як жебрацтво, примусові сексуальні послуги, рабство на різних роботах, вилучення органів.

73. У 2011 р. прийнятий Закон «Про протидію торгівлі людьми». Однак, нормативно-правові акти на виконання Закону відсутні, розробляються зі значним запізненням, у багатьох випадках – без громадського та експертного обговорення.

74. Унаслідок відсутності Державної програми протидії торгівлі людьми та відповідального органу влади інформація та звіти про стан проблеми та діяльність у сфері протидії торгівлі людьми в 2011 р. державними структурами не збиралася та не

¹⁶ <http://reyestr.court.gov.ua/>

¹⁷ <http://www.moz.gov.ua>

аналізувалася всупереч рекомендаціям Комітету ООН по ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. Лише в лютому 2012 р. була затверджена концепція Державної програми протидії торгівлі людьми.

75. Надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми залишається сферою відповідальності переважно міжнародних та громадських організацій. Представництво МОМ фінансує близько 95% усіх програм допомоги постраждалим від торгівлі людьми, підтримує роботу спеціалізованого медичного реабілітаційного центру, що надає комплексну та спеціалізовану медичну допомогу на засадах конфіденційності для постраждалих з усіх областей.

76. Питання надання допомоги постраждалим особам з інших країн, забезпечення їхніх потреб у захисті та допомозі протягом перебування в Україні залишається проблемним.

77. Статистика кримінальних справ за статтею 149 Кримінального Кодексу залишається стабільною, хоча із тенденцією до зменшення. Так, за 6 місяців 2011 р. відкрито 126 справ (в 2010 – 337). Ця тенденція, пов'язана із реорганізацією та затягнутим у часі реформуванням в середині МВС – ліквідацією Департаменту боротьби із злочинами, пов'язаними із торгівлею людьми, створення на його місці Департаменту боротьби із кіберзлочинністю та торгівлею людьми, а потім ліквідацією новоствореного департаменту та його підпорядкування Департаменту карного розшуку.

78. Проблема розгляду справ у суді, а також винесення вироків злочинцям залишається дуже серйозним гальмом у реалізації права постраждалих на справедливе судочинство.

13. Рекомендації

1. Виконувати законодавство у частині обов'язкового обговорення з громадянським суспільством проекти нормативно-правових актів, виділяти для них адекватне державне фінансування, включати якісні індикатори стану виконання.

2. Зробити обов'язковою дезагреговану за статтю статистику на всіх рівнях та в усіх галузях.

3. Запровадити практику державного замовлення послуг у громадських організацій.

4. Налагодити систему обов'язкової гендерної освіти для державних службовців усіх рівнів.

5. Законодавчо закріпити введення квотування для жінок.

6. Включити питання знання Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» в перелік обов'язкових під час атестації для державних службовців усіх рівнів.

7. Створити на постійній основі просвітницькі заходи для громадськості у сфері прав жінок та гендерної рівності.

8. Розробити та запровадити дієві механізми (судові та позасудові) оскарження гендерної дискримінації.

9. Відновити роботу Експертної Ради із розгляду скарг на факти дискримінації за ознакою статі. Створити подібні комісії на всіх рівнях влади згідно Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

10. Здійснювати постійний моніторинг виконання Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків».

11. Здійснювати обов'язкову гендерно-правову експертизу нових нормативно-правових актів та проектів законів, що подаються усіма суб'єктами законодавчої ініціативи. Відмінити дискримінаційні нормативно-правові акти, прийняті Кабінетом Міністрів та органами державної влади.

12. Ураховувати в усіх програмах розвитку села та аграрної галузі гендерний компонент, зокрема інтереси та вразливість жінок і дівчат з малих міст та сіл.

13. Ратифікувати до Конвенцію Ради Європи про боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством та внести відповідні комплексні зміни до національного законодавства. Розробити та прийняти окрему програму з попередження гендерного насильства та в сім'ї.

14. Розробити й прийняти нормативні документи, для приведення законодавства України у відповідність до Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, у частині попередження, протидії та надання послуг жертвам.

15. Прийняти державні стандарти щодо здійснення послуг та організації профілактичної роботи у сфері протидії торгівлі людьми та насильства в сім'ї на національному рівні, проекти яких вже розроблені спільно з громадськими та міжнародними організаціями.

16. Підтримувати з боку держави роботу «гарячих ліній», створення притулків та центрів допомоги для жінок щодо допомоги у випадках порушення прав жінок, гендерної дискримінації, гендерного насильства, зокрема, насильства в сім'ї, торгівлі людьми, які працюють на базі неурядових організацій.